Інформаційно-аналітична довідка
«ІНКЛЮЗИВНА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА НА ЖИТОМИРЩИНІ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ КОЖНОГО СТУДЕНТА»

Не зважаючи на стрімкий науково-технічний прогрес, у всьому світі не зменшується чисельність дітей, які потребують додаткової соціальної допомоги, особливих освітніх умов щодо навчання та виховання. За даними Всесвітньої організації здоров'я, майже 1,3 мільярда людей страждають від тієї чи іншої форми інвалідності – близько 16 % населення планети [9]. Статистика ВООЗ дійсно вражає і змушує переосмислити те, як побудовані наші міста, заклади освіти та ринок праці. Стрімкий технологічний прогрес має ставати не бар'єром, а навпаки – інструментом, який допомагає долати обмеження (через асистивні технології, штучний інтелект, доступне цифрове середовище).

Інклюзія – це не абстрактна ідея і не модне слово. Це реальний шлях до суспільства, у якому кожна людина має право на роботу, розвиток, самостійне життя та участь у спільноті. Інклюзивне суспільство – це не про «допомогу слабшим», а про рівні можливості, гідність і взаємну відповідальність.

Створення справді інклюзивного суспільства потребує трансформації на трьох головних рівнях:

- *освіта:* створення універсального дизайну в навчанні, де кожна дитина отримує підтримку відповідно до своїх індивідуальних потреб, а не залишається ізольованою;
- *інфраструктура та робота:* забезпечення не лише пандусів, а й архітектурної, транспортної та інформаційної доступності, а також подолання стереотипів серед роботодавців;
- *культура сприйняття:* перехід від жалю або відстороненості до поваги, взаємодії та розуміння того, що різноманітність робить суспільство сильнішим і стійкішим [1; 5; 8].

Розвиток інклюзивного навчання в закладах професійної освіти (ЗПО) в Україні.

В Україні спостерігається поступове розширення інклюзивного освітнього простору в закладах професійної освіти, що забезпечує збільшення кількості здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (ООП).

За актуальними даними зведеної статистики Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики» знаходимо ключові показники інклюзії у професійній освіті (Таблиця 1) [6].

Таблиця 1

Основні освітні статистичні дані по професійній освіті України

(квітень 2026 н.р.)

Показники	**Значення**
Кількість ЗПО, що функціонують, од.	640
Із загальної кількості функціонуючих закладів здійснюють освітній процес:	
– у звичному режимі (очно),од.	283
– дистанційно, од.	68
– змішано, од.	176
Із загальної кількості функціонують, але не здійснюють освітній процес (знаходяться у стані реорганізації, припинення діяльності, або працює ліквідаційна комісія тощо):	113
Зруйнованих ЗПО, од.	12
Кількість здобувачів освіти, осіб	205 008
Охоплення здобувачів з ООП, осіб	**3646**
Дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з інвалідністю, осіб	11 696
Кількість пед. працівників, які беруть участь в навчально-виховному процесі, осіб	27 279

Розбудова інклюзивного освітнього середовища в закладах професійної освіти Житомирської області

Статистичний зріз та аналітика розвитку інклюзивного простору в регіоні базуються на моніторингу Департаменту освіти і науки Житомирської ОВА та звітах Навчально-методичного кабінету ПТО у Житомирській області. У ЗПО області стабільно функціонують інклюзивні та спеціальні групи, у яких професійну освіту здобувають від 65 до 100 осіб з особливими освітніми потребами, забезпечуючи належний психолого-педагогічний супровід та створюючи безбар'єрне середовище. Для порівняння масштабів – у закладах загальної середньої освіти Житомирської області створено понад 1677 інклюзивних класів, де навчаються більш ніж 2200 дітей з ООП. Сектор професійної освіти області наразі демонструє менші показники залучення, що безпосередньо пов'язано зі складністю архітектурної та технічної адаптації виробничих майстерень, лабораторій і робочих місць під індивідуальні потреби учнів.

У Житомирській області діє 15 закладів професійної освіти, загальна кількість здобувачів освіти становить 6110 осіб. Мережа безбар'єрних груп у закладах професійної освіти області на 30.10. 2026 р. становить:

– *інклюзивні групи* функціонують у таких закладах: Бердичівський професійний будівельний ліцей (БПБЛ), Житомирський професійний коледж технологічних систем та харчових технологій Житомирської обласної ради (ЖПК ТХ ЖОР), Комунальне некомерційне товариство «Професійний коледж індустрії краси і технологій міста Житомира» (КНТ «ПКІКіТ м. Житомира), Комунальне некомерційне товариство «Професійний коледж технічних інновацій міста Житомира» (КНТ «ПКТІ м. Житомира).

– *спеціальні групи* створені для цільового супроводу здобувачів: у БПБЛ, КНТ «ПКІКіТ м. Житомира, Любарському професійному ліцеї.

Порівняльний огляд моделей інклюзивного навчання у ЗПО регіону 2025-2026 та 2026-2027 н.р. представлені у таблицях 2, 3.

Таблиця 2

Інклюзивне навчання в ЗПО Житомирської області у 2025-2026 н.р.

Назва закладу освіти	**Тип груп**	**Кількість студентів з ООП**	**Ключові особливості безбар'єрного середовища**
Житомирський професійний коледж технологічних систем та харчових технологій Житомирської обласної ради	Інклюзивні	11 осіб	Повний архітектурний доступ на 1-му поверсі, супровід психолога, ресурсна кімната, Освітній портал.
КНТ «Професійний коледж індустрії краси і технологій міста Житомира»	Спеціальні	54 особи	Зонування майстерень, використання інтерактивних магнітних стін, адаптація програм через онлайн-сервіси, Microlearning.
Любарський професійний ліцей	Спеціальні	19 осіб	Навчання за професією «Плодоовочівник», власна теплично-садова база, дуальна освіта з агробізнесом, архітектурно адаптований гуртожиток та укриття.
Бердичівський професійний будівельний ліцей	Спеціальні	16 осіб	Підготовка будівельного профілю (штукатури), інтегровані методи навчання (поєднання з прикладною математикою).
Всього	Інклюзивні	11	100 осіб
	Спеціальні	89	

Таблиця 3

Інклюзивне навчання в ЗПО Житомирської області у 2026-2027 н.р.

Назва закладу освіти	**Тип груп**	**Кількість студентів з ООП**	**Ключові особливості безбар'єрного середовища**
Житомирський професійний коледж технологічних систем та харчових технологій Житомирської обласної ради	Інклюзивні	12 осіб (інклюзія; 6 груп)	Повний архітектурний доступ на 1-му поверсі, супровід психолога, ресурсна кімната, Освітній портал.
КНТ «Професійний коледж індустрії краси і технологій міста Житомира»	Спеціальні, інклюзивні	56 особи (6 спецгруп) 1 особа (інклюзивна група)	Зонування майстерень, використання інтерактивних магнітних стін, адаптація програм через онлайн-сервіси, Microlearning.
Любарський професійний ліцей	Спеціальні	12 осіб (1 спецгрупа)	Навчання за професією «Плодоовочівник», власна теплично-садова база, дуальна освіта з агробізнесом, архітектурно адаптований гуртожиток та укриття.
Бердичівський професійний будівельний ліцей	Спеціальні	12 осіб (1 спецгрупа)	Підготовка спеціалістів будівельного профілю (штукатури), інтегровані методи навчання (поєднання з прикладною математикою).
КНТ «Професійний коледж технічних інновацій міста Житомира»	Інклюзивна	2 особи інклюзія (1 група)	Підготовка спеціалістів будівельного профілю (штукатури), інтегровані методи навчання
Всього:	Інклюзивні	8 груп – 15 осіб	**95 осіб**
	Спеціальні	8 груп - 80 осіб	

Студенти з ООП та інвалідністю у закладах професійної освіти області здобувають наступні професії:

1. Бердичівський професійний будівельний ліцей
   - 7133 Штукатур
2. Любарський професійний ліцей
   - 6111 Плодоовочівник; 5220 Продавець продовольчих товарів.
3. КНТ «Професійний коледж індустрії краси і технологій міста Житомира»:
   - 7433 Кравець; 7435 Закрійник
   - 7433 Кравець; 8263 Вишивальник
   - Складальник верху взуття / Складальник взуття
4. КНТ «Професійний коледж технічних інновацій міста Житомира»:
   - 7129 Монтажник систем утеплення будівель; 7133 Штукатур; 7132 Лицювальник-плиточник
5. Житомирський професійний коледж технологічних систем та харчових технологій Житомирської обласної ради:
   - 4112 Оператор комп’ютерного набору; 7241 Електромеханік з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин

– 7241 Слюсар-електрик з ремонту електроустаткування; 7241 Електромеханік з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин
– 5122 Кухар; 7412 Кондитер
– 5122 Кухар; 5123 Бармен
– 5122 Кухар. Кухар дитячого харчування.

Досвід створення безбар'єрного простору в області. Інклюзивне навчання в Житомирському професійному коледжі технологічних систем та харчових технологій Житомирської обласної ради впроваджено з 1 вересня 2020 року [3]. У коледжі сформовано адаптивне екосистему для студентів, що включає:

– *архітектурну доступність:* входи обладнані стаціонарними пандусами; ширина вхідних дверей дозволяє вільно пересуватися кріслом колісним; зони руху облаштовані поручнями; приміщення туалетів та аудиторій повністю відремонтовані; територія подвір'я є безперешкодною для маломобільних груп населення;
– *навчальну адаптацію:* для осіб із порушеннями опорно-рухового апарату розклад складається так, щоб усі заняття проходили виключно на першому поверсі; пояснення матеріалу за потреби забезпечується за участю перекладача-дактилолога;
– *спеціалізовані простори:* функціонують сучасна ресурсна кімната, кабінет для занять із реабілітологом, тренажерна зала та медичний пункт;
– *цифрову безбар'єрність:* діє Освітній портал та офіційний сайт закладу, де здобувачі мають постійний дистанційний доступ до адаптованих лекційних курсів, тестів та онлайн-консультацій із викладачами.

Стратегія розвитку ліцею повністю інтегрувала принципи інклюзії. На базі закладу з 2021 по 2023 рр. діяв експериментальний педагогічний майданчик обласного рівня, який досліджував організаційно-педагогічні умови впровадження інклюзивної освіти у сфері ПТО.

Науково-методичне підґрунтя регіону. На сайті НМК ПТО у Житомирській області ведеться сторінка «Інклюзивна освіта» (URL: https://nmk-pto.inf.ua/Inkluzia.html) [2], де можна ознайомитися з нормативно-правовою базою, публікаціями, результатами моніторингу щодо безбар'єрності освітнього середовища в закладах, методичними рекомендаціями педагогічним працівника, порадами батькам, презентаціями. Щоквартально узагальнюється інформація про проведення виховних та просвітницьких заходів (Таблиця 1, 2) в закладах професійної освіти Житомирської області щодо виконання Плану заходів на 2025-2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року *(відповідно до розпорядження КМУ від 25.03.2025 № 374-р)* [2].

Навчально-методичний кабінет професійно-технічної освіти у Житомирській області системно узагальнює кращі інклюзивні практики через проведення Всеукраїнських науково-практичних конференцій [2]:

1. 18-19 квітня 2019 року – I Всеукраїнська конференція «Інклюзія в умовах професійної (професійно-технічної) освіти».
2. 7 червня 2023 року – II Всеукраїнська конференція «Інклюзивне навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в сучасних умовах : проблеми та перспективи розвитку»
3. 6 травня 2026 року – III Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція з міжнародною участю «Інклюзія в закладах професійної освіти: проблеми, перспективи та кращі практики».

За результатами кожної науково-практичної конференції видано збірники наукових праць, які опубліковані на сайті НМК ПТО у Житомирській області:

– Інклюзія в закладах професійної освіти: проблеми, перспективи та кращі практики : зб. наук. праць : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (м. Житомир, 06.05.2026 р.). / за ред. І. Д. Сахневич. Київ : Наукове видавництво «Нова думка», 2026. 196 с. URL: https://nmk-pto.inf.ua/Inkluzia/ZbirnykInkluzia26.pdf

– Інклюзивне навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в сучасних умовах : проблеми та перспективи розвитку: зб. наук. праць : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 07 червня 2023 р.). / за ред. І. Д. Сахневич. Житомир : ТОВ «Видавничий дім "Бук-Друк"», 2023. 195 с. URL: https://nmk-pto.inf.ua/Vidavnicha%20dialnist/Zbirnyk2023Inkluzia.pdf

– Інклюзія умовах професійної (професійно-технічної) освіти : збірник наукових праць: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 18 квітня 2019 р.) / за ред. І. Д. Сахневич. Житомир : Вид-во Євенок О.О., 2019. 234 с. URL: https://nmk-pto.inf.ua/Inkluzia/Zbirnyk2019.pdf

Стратегічні напрями підтримки здобувачів освіти в регіоні:

– *розвиток професійних навичок* (створення умов для якісної підготовки за затребуваними робітничими спеціальностями);

– *діяльність осередків інклюзії* (Житомирський професійний коледж технологічних систем та харчової індустрії Житомирської обласної ради функціонує як базовий центр, що формує безпечний та підтримувальний простір) [3];

– *комплексний супровід* (організація постійної психолого-педагогічної підтримки в групах та налагодження тісної взаємодії з родинами студентів);

– *універсальний дизайн* (поступове приведення інфраструктури та навчальних матеріалів закладів освіти до стандартів повної доступності).

Ключові принципи організації навчання:

– *людиноцентричний підхід:* формування освітнього простору з урахуванням індивідуальних запитів, сильних сторін та потреб кожного студента;

– *успішна соціалізація:* головний орієнтир навчання – здобуття автономності, підготовка до самостійного життя та майбутнє працевлаштування;

– *цифрова та технічна безбар'єрність:* застосування допоміжних засобів навчання, зокрема екранних читців та спеціального програмного забезпечення для студентів із порушеннями зору.

Поточні виклики та системні проблеми. Попри сталі кількісні показники, експерти та дослідники виділяють кілька критичних бар'єрів для розвитку інклюзії у професійній освіті:

– *архітектурна недоступність:* гострою проблемою залишається непристосованість інфраструктури (навчальних корпусів, майстерень, гуртожитків) до потреб людей з інвалідністю.

– *кадровий дефіцит:* відтік фахівців через війну та недостатній рівень професійної готовності майстрів і викладачів до роботи з учнями з ООП.

– *фінансування:* методологічні підходи та розрахунок державних видатків на інклюзивне середовище у закладах ПТО все ще потребують суттєвого доопрацювання на законодавчому рівні.

У межах реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року в професійній освіті наразі триває робота над розбудовою безбар'єрного та інклюзивного середовища для максимальної соціалізації та інтеграції студентів у ринок праці.

Рекомендації для подальшого розвитку:

1. Продовжити адаптацію інфраструктури закладів професійної освіти відповідно до вимог Державних будівельних норм (ДБН) України та стандартів універсального дизайну.
2. Планово оснащувати майстерні допоміжними технічними засобами та ергономічним інвентарем згідно з Державним типовим переліком.
3. Посилити довгострокову співпрацю з роботодавцями та міжнародними організаціями для залучення інвестицій в оновлення матеріально-технічної бази та створення захищених робочих місць для випускників.

4. Розширити програми підвищення компетентності та психологічної підтримки для викладачів та майстрів з метою профілактики професійного вигорання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дорожня карта розвитку професійної (професійно-технічної) освіти для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення на період до 2030 року : Наказ МОН від 20.05.2024 № 717. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0717729-24#Text
2. Інклюзивна освіта. URL : https://nmk-pto.inf.ua/Inkluzia.html
3. Інклюзивний центр Житомирського професійного ліцею Житомирської обласної ради URL : https://www.zpl.zt.ua/inklyuzyvna-osvita/
4. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 № 366-р URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text
5. Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року : Розпорядження КМУ від 7.06.2024 № 527-р URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text
6. Основні освітні статистичні дані (2025-2026н.р.) URL : https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/osnovni-czyfry-osvity/
7. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійно (професійно-технічної) освіти : Постанова КМУ від 10.07.2019 р № 636 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2019-%D0%BF#Text
8. Про професійну освіту: Закон України, 2025, URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text
9. Статистичні данні ВООЗ URL : https://www.google.com/search?q=скільки+людей+у+світі+має+інвалідність+за+оцінками+ВООЗ&oq=
10. У світі живе близько 240 мільйонів дітей із інвалідністю – свідчать дані найповнішого статистичного аналізу ЮНІСЕФ. URL : https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/copy-nearly-240-million-children-disabilities-around-world-unicefs-most

Підготувала: Ірина САХНЕВИЧ, методистка НМК ПТО у Житомирській області